

Wyrok z dnia 22 lutego 2008 r.

I UK 228/07

Okres urlopu nauczyciela dla poratowania zdrowia jest okresem niewykonywania pracy w rozumieniu art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.).

Przewodniczący SSN Teresa Flemming-Kulesza, Sędziowie SN: Zbigniew Korzeniowski, Romualda Spyt (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 22 lutego 2008 r. sprawy z odwołania Ewy P. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w O. o prawo do emerytury, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 21 marca 2007 r. [...]

o d d a l i ł skargę.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Olsztynie wyrokiem z dnia 14 grudnia 2006 r. zmienił decyzję pozwanego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w O. z dnia 29 września 2006 r. i przyznał ubezpieczonej Zofii P. prawo do emerytury nauczycielskiej od dnia 1 września 2006 r. oraz zasądził od „pozwanego” na jej rzecz zwrot kosztów procesu. W uzasadnieniu wyroku Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczona w okresie od 1 września 1985 r. do 31 sierpnia 2006 r. była zatrudniona jako nauczyciel w pełnym wymiarze czasu pracy w Zespole Szkół [...] w S. W tym czasie, w okresie od 8 lutego 1993 r. do 2 listopada 1993 r. oraz od 1 września 1999 r. do 31 sierpnia 2000 r., ubezpieczona korzystała z urlopu dla poratowania zdrowia - łącznie 1 rok 9 miesięcy i 21 dni. W dniu 31 maja 2006 r. ubezpieczona - w oparciu o przepis art. 23 i 88 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 ze zm.) - wypowiedziała umowę o pracę ze skutkiem na dzień 31 sierpnia 2006 r. Następnie w dniu 4 wrze-

śnia 2006 r. złożyła wniosek o przyznanie emerytury nauczycielskiej. Organ rentowy wydał decyzję odmowną w związku z tym, iż ustalił, że ubezpieczona legitymuje się łącznym okresem składkowym i nieskładkowym w wymiarze 31 lat 8 miesięcy i 4 dni, lecz nie ma wymaganego dwudziestoletniego stażu pracy w szczególnym charakterze, który w jej przypadku wynosi 18 lat 5 miesięcy i 27 dni. Do okresu pracy w szczególnym charakterze organ rentowy nie zaliczył okresu przebywania na urlopie dla poratowania zdrowia.

Sąd Okręgowy, powołując się na pogląd wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2005 r., II UK 219/04 (OSNP 2005 nr 22, poz. 361), stwierdził, że do okresu pracy w szczególnym charakterze, o którym mowa w art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela, wlicza się okresy niezdolności do pracy z powodu choroby i macierzyństwa oraz okresy urlopu udzielanego dla poratowania zdrowia sprzed 1 lipca 2004 r., to jest sprzed dnia wejścia w życie art. 32 ust. 1a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.), dodanego ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 121, poz. 1264). Dalej Sąd Okręgowy wywiódł, że skoro płatny urlop dla poratowania zdrowia został udzielony ubezpieczonej przed 1 lipca 2004 r., zalicza się go do okresu pracy w szczególnym charakterze. Stąd też ubezpieczona spełnia wszystkie przesłanki wymagane do nabycia prawa do emerytury nauczycielskiej na podstawie art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela.

W wyniku apelacji organu rentowego Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku wyrokiem z dnia 21 marca 2007 r. zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie ubezpieczonej od decyzji organu rentowego z dnia 29 września 2006 r. W pisemnych motywach rozstrzygnięcia Sąd Apelacyjny stwierdził, że decydujące znaczenie dla oceny roszczenia ubezpieczonej ma stan prawny i faktyczny istniejący w dacie wydawania decyzji. Wskazał, że od 1 lipca 2004 r. obowiązuje nowe brzmienie art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw dodała ust. 1a, zgodnie z którym przy ustalaniu okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nie uwzględnia się okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada

1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Przepis ten ma zastosowanie w niniejszej sprawie, bowiem obowiązywał on w dacie złożenia wniosku i w dacie wydania decyzji. Podkreślił, że stanowisko Sądu Najwyższego w sprawie II UK 219/04, do którego odwołał się Sąd Okręgowy, wyrażone zostało w sprawie, w której decyzja zapadła w 2002 r., a więc przed nowelizacją dokonaną ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, a ponadto w uzasadnieniu wyroku Sąd Najwyższy wyraźnie zaznaczył, że do czasu wejścia w życie przepisu art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych do okresu pracy w szczególnym charakterze, o którym mowa w art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela, wlicza się okresy niezdolności do pracy z powodu choroby lub macierzyństwa oraz okresy urlopu udzielonego dla poratowania zdrowia. Nadto Sąd Apelacyjny powołał się na stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z dnia 5 maja 2005 r., II UK 215/04 (OSNP 2005 nr 22, poz. 360) - Sąd Apelacyjny omyłkowo przytoczył błędną sygnaturę II UK 514/04 - w myśl którego ocena wpływu nowej regulacji normatywnej (której nie można przypisać wstecznego interpretacyjnego oddziaływania na wcześniejsze prawne pojmowanie nauczycielskiego stażu pracy) na ewentualnie odmienną kwalifikację okresów faktycznego niewykonywania pracy w szczególnych warunkach w okresie trwania zatrudnienia nauczycielskiego dla celów ustalenia prawa do nauczycielskiej emerytury będzie możliwa i konieczna dopiero przy orzekaniu w kwestii nauczycielskich emerytur przysługujących po dniu jej wejścia w życie. Z tych przyczyn Sąd Apelacyjny nie uwzględnił w okresie pracy w szczególnym charakterze okresów płatnych urlopów dla poratowania zdrowia.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku wywiodła ubezpieczona zarzucając błędną wykładnię art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych polegającą na przyjęciu, że wyłącza on urlop dla poratowania zdrowia z okresów pracy w szczególnym charakterze, co w konsekwencji spowodowało uznanie, że ubezpieczona nie spełnia wymaganego warunku prawa do emerytury na podstawie art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela - 20 lat pracy nauczycielskiej.

Uzasadniając wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżąca wskazała na konieczność wyjaśnienia, czy przepis art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, zgodnie z którym przy ustalaniu okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze

nie uwzględnia się okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, ma zastosowanie również do okresów urlopów dla poratowania zdrowia udzielonych na podstawie Karty Nauczyciela przed dniem 1 lipca 2004 r., tj. przed nowelizacją dokonaną ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw. Stwierdziła także, iż skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona z uwagi na zarzucane naruszenie prawa materialnego oraz znaczenie interpretacji powyższego przepisu wobec nauczycieli, którzy zamierzają przejść na emeryturę nauczycielską. Wskazując na powyższe skarżąca wniosła o „zmianę zasądzanego wyroku i przyznanie skarżącej prawa do emerytury” oraz zasądzenie kosztów procesu za wszystkie instancje, ewentualnie o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W uzasadnieniu skargi wywiedziono, iż nowelizacja dokonana ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, wprowadziła do art. 32 ustęp 1a o następującym brzmieniu: „przy ustalaniu okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nie uwzględnia się (1) okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, (2) okresów, w których na mocy szczególnych przepisów pracownik został zwolniony ze świadczenia pracy, z wyjątkiem okresu urlopu wypoczynkowego.” Natomiast kolejna zmiana tego przepisu, od 1 listopada 2005 r., wprowadzona ustawą z dnia 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 169, poz. 1412 ze zm.) uchyliła przepis art. 32 ust. 1a pkt 2. Zdaniem skarżącej, Sąd Apelacyjny błędnie przyjął, iż przepis art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych dotyczy urlopów dla poratowania zdrowia, bowiem urlop dla poratowania zdrowia objęty był dyspozycją art. 32 ust. 1a pkt 2, obowiązującego jedynie w okresie od 1 lipca 2004 r. do 31 października 2005 r. Skarżąca podkreśliła, że Sąd Apelacyjny, kwalifikując urlop dla poratowania zdrowia pod hipotezę normy art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, nie wyjaśnił motywów, jakimi się kierował. W szczególności nie odniósł się do wykładni celowościowej, która wynika, zdaniem skarżącej, z

protokołu posiedzenia Komisji Polityki Społecznej i Rodziny obradującej w dniu 4 czerwca 2005 r. nad projektem rządowym ustawy o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (druk nr 3772). Podkreśliła, że pkt 2 omawianego przepisu dotyczył także urlopów bezpłatnych, które po jego uchyleniu należy zaliczać do pracy w szczególnym charakterze, stąd wyłączenie urlopów dla poratowania zdrowia byłoby niezasadne. Skarżąca wywiodła także, iż art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych dotyczy wyłącznie okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie z tytułu niezdolności do pracy na podstawie art. 92 § 1 k.p., o czym świadczy łącznik „lub” użyty w tym przepisie. Nadto wynagrodzenie wypłacane pracownikowi z tytułu niezdolności do pracy nie jest równoznaczne z wynagrodzeniem otrzymywanym przez nauczyciela w trakcie urlopu dla poratowania zdrowia. Urlop taki jest udzielany nauczycielowi w celu przeprowadzenia zaleconego leczenia, a zatem jego cel jest inny niż cel zwolnienia z powodu choroby.

Skarżąca wskazała także, iż w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne dotyczące ochrony praw słusznie nabytych, bowiem zastosowanie przepisu art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, w sposób respektujący tę zasadę, powinno prowadzić do wniosku, iż o możliwości zastosowania tego przepisu decyduje nie tylko data wniosku o emeryturę lecz również to, czy okres urlopu dla poratowania zdrowia odbyty został przed nowelizacją dokonaną od 1 lipca 2004 r. ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługuje na uwzględnienie. Chociaż uzasadniony jest zarzut naruszenia wskazywanego w niej przepisu prawa materialnego (aczkolwiek z inną argumentacją niż ta, jaką posłużyła się skarżąca), to wyrok odpowiada prawu. Sąd Apelacyjny jako podstawę swojego rozstrzygnięcia wskazał przepis art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, który nie ma zastosowania wprost w niniejszej sprawie, a jedynie w drodze wykładni systemowej. Ubezpieczona wystąpiła bowiem o przyznanie emerytury nauczycielskiej na

podstawie przepisu art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela. Przepis ten nie pozostaje w żadnym związku normatywnym z przepisem art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i reguluje odrębną podstawę prawną emerytury nauczycielskiej, formułując własne przesłanki nabycia tego prawa. Zgodnie z art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela nauczyciele mający trzydziestoletni okres zatrudnienia, w tym 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze, zaś nauczyciele szkół, placówek, zakładów specjalnych oraz zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich - dwudziestopięcioletni okres zatrudnienia, w tym 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze w szkolnictwie specjalnym, mogą - po rozwiązaniu na swój wniosek stosunku pracy - przejść na emeryturę. Przepis art. 86 Karty Nauczyciela, w myśl którego nauczyciel zaliczany jest do pracowników wykonujących pracę w szczególnym charakterze, chociaż zawiera pojęcie znane przepisom ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych „praca w szczególnych warunkach,” nie ma charakteru odsyłającego do przepisów tej ustawy. Co więcej, przepisy art. 32 ust. 5 oraz art. 47 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wyraźnie wskazują, że odrębne przepisy określają zasady przechodzenia na emeryturę, bez względu na wiek, nauczycieli urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. oraz urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r. Wynika z nich zatem wprost, że Karta Nauczyciela określa swoje własne warunki nabycia prawa do emerytury nauczycielskiej. Jedynym odesłaniem do przepisów ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, zawartym w przepisie art. 88 Karty Nauczyciela, jest jego ust. 2 dotyczący podstawy wymiaru emerytury.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 30 lipca 2003 r., II UK 323/02 (OSNP 2004 nr 11, poz. 197), wskazał, że po wejściu w życie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wyraźnie zarysowują się dwa odrębne systemy emerytalne nauczycieli, wywodzące się z potraktowania pracy nauczycielskiej jako zatrudnienie w szczególnym charakterze: pierwszy, związany z wykonywaniem pracy w szczególnym charakterze określonej w przepisach rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.) w związku z art. 32 i 46 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. i drugi, w którym warunki emerytalne regulowane są przepisami odrębnymi. Podkreślił, że brak związku normatywnego między przepisami regulującymi

świadczenia dla pracowników wykonujących pracę w szczególnym charakterze a przepisami Karty Nauczyciela wynikał także wcześniej wprost z ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). W przepisach przewidujących świadczenia dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nie wymieniono nauczycieli (por. art. 53 ust. 3 tej ustawy), stwierdzając w art. 53 ust. 4, że uprawnienia z tytułu szczególnego charakteru zatrudnienia nauczycieli regulują odrębne przepisy. W wyroku tym odwołano się do wykładni historycznej, która prowadzi do wniosku, że prawo do emerytury nauczycielskiej, zawsze wywodzone z faktu zatrudnienia w szczególnym charakterze, określanego niegdyś jako zatrudnienie I kategorii, łączyło się z odrębnym od reguł powszechnych, dotyczących pozostałych pracowników wykonujących pracę w szczególnym charakterze, ustaleniem warunków, pod którymi nauczyciel mógł być zaliczony do pracowników tej kategorii. Zgodnie z art. 14 ustawy z dnia 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli (Dz.U. Nr 12, poz. 63 ze zm.), nauczycielowi i jego rodzinie przysługiwało prawo do zaopatrzenia emerytalnego na zasadach określonych dla pracowników I kategorii zatrudnienia, z tym że rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 maja 1957 r. w sprawie zaliczania nauczycieli do I kategorii zatrudnienia (Dz.U. Nr 27, poz. 119) określało te warunki inaczej (bardziej korzystnie) niż obejmujące pozostałych pracowników rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 1956 r. w sprawie zaliczania pracowników do kategorii zatrudnienia, Dz.U. Nr 39, poz. 176 (por. wyrok Trybunału Ubezpieczeń Społecznych z dnia 29 czerwca 1959 r., TR III 573/58, OSPiKA 1961 nr 1, poz. 26). Po wejściu w życie ustawy z dnia 27 kwietnia 1972 r. - Karta praw i obowiązków nauczyciela (Dz.U. Nr 16, poz. 114), nauczyciele - zgodnie z art. 103 - nabywali prawo do zaopatrzenia emerytalnego określonego w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym i byli zaliczeni do I kategorii zatrudnienia już bez odesłania do przepisów wykonawczych. Tak też stanowiła ustawa - Karta Nauczyciela z dnia 26 stycznia 1982 r., przed zmianą dokonaną od dnia 6 sierpnia 1996 r. przepisem art. 1 pkt 50 ustawy z dnia 14 czerwca 1996 r. o zmianie ustawy - Karta Nauczyciela (Dz.U. Nr 87, poz. 396). Zgodnie z art. 86, do pracowników I kategorii zatrudnienia zaliczano nauczycieli, o których mowa w art. 1 pkt 1-7. Karta Nauczyciela używała więc własnej definicji tego zatrudnienia, nawiązującej do miejsca wykonywania pracy pedagogicznej. Była to regulacja wyczerpująca, nieodwołująca się do jakichkolwiek warunków dodatkowych, jak te, które zostały przewidziane w

rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), wydanym na podstawie art. 55 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Sąd Najwyższy podkreślił, że w wyrokach z dnia 21 sierpnia 1985 r., II URN 117/85 (niepublikowany) i z dnia 12 lutego 1985 r., II UR 2/85 (OSNCP 1985 nr 10, poz. 161) oraz w uchwale z dnia 23 stycznia 1986 r., III UZP 56/85 (OSNCP 1986 nr 12, poz. 203) przedstawiono pogląd, że w zakresie uregulowanym Kartą, rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r. nie dotyczy nauczycieli.

Przepis art. 86 Karty Nauczyciela w obecnym brzmieniu nie precyzuje określenia pracy w szczególnym charakterze - poza stwierdzeniem, że nauczyciel zaliczany jest do pracowników wykonujących pracę w szczególnym charakterze, ani też nie odsyła do jego prawnej definicji ustalonej w innych przepisach. Ani ten przepis, ani art. 88 ust. 1 nie wyłącza wprost jakichkolwiek okresów pozostawania nauczyciela jedynie „formalnie” - bez świadczenia pracy - w zatrudnieniu w podmiotach określonych w art. 3 pkt 1 Karty Nauczyciela - jak to czyni art. 32 ust. 1a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Należy mieć jednak na uwadze, że przepisy te z mocy art. 32 ust. 5 i art. 47 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych należą do systemu emerytalnego i do interpretacji użytych w art. 88 ust. 1 pojęć - „okres zatrudnienia” i „wykonywanie pracy w szczególnym charakterze” - stosuje się definicje obowiązujące w tym systemie (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 5 maja 2005 r., II UK 219/04, OSNP 2005 nr 22, poz. 361; z dnia 5 maja 2005 r., II UK 215/04, OSNP 2005 nr 22, poz. 360).

Zgodnie z treścią art. 32 ust. 1a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - w brzmieniu obowiązującym od dnia 1 lipca 2004 r., po zmianie dokonanej ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw przy ustalaniu okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nie uwzględnia się: (1) okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, (2) okresów, w których na mocy szczególnych przepisów pracownik został zwolniony ze świadczenia pracy, z wyjątkiem okresu urlopu wypoczynkowego. Nowelizacja wpro-

wadzona ustawą z dnia 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych skreśliła pkt 2 ust. 1a.

W stanie prawnym obowiązującym przed dniem 1 lipca 2004 r. w orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, że do okresu pracy w szczególnych warunkach i w szczególnym charakterze wlicza się okresy zasiłku chorobowego w czasie trwania stosunku pracy przypadające po dniu wejścia w życie ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.) (por. uchwałę z dnia 27 listopada 2003 r., III UZP 10/03, OSNP 2004 nr 5, poz. 97, podjętą w sprawie dotyczącej wykonywania pracy w szczególnym charakterze, a konkretnie pracy nauczyciela - § 15 w związku z § 4 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r.) oraz że do okresu 20 lat pracy nauczycielskiej, wymaganego do przyznania emerytury na podstawie art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela, wlicza się okresy nieobecności w pracy spowodowane czasową niezdolnością do pracy, urlopem macierzyńskim i urlopem dla poratowania zdrowia (por. wyrok z dnia 30 lipca 2003 r., II UK 323/02, OSNP 2004 nr 11, poz. 197). Zmiana dokonana z dniem 1 lipca 2004 r. oznaczała modyfikację definicji pracy w szczególnych warunkach i w szczególnym charakterze, wprowadzając istotną nowość w obowiązującym stanie prawnym (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 5 maja 2005 r., II UK 219/04, OSNP 2005 nr 22, poz. 361; z dnia 5 maja 2005 r., II UK 215/04, OSNP 2005 nr 22, poz. 360). Dla jej znaczenia nie pozostaje także bez wpływu zmiana dokonana kolejną ustawą z dnia 1 lipca 2005 r., jednakże wyjaśnienia wymaga, czy miała ona wpływ na kwalifikację urlopu dla poratowania zdrowia.

Skarżąca zajęła stanowisko, że okres urlopu dla poratowania zdrowia nie jest okresem niewykonywania pracy w rozumieniu art. 32 ust. 1a pkt 1, zaliczając do tego ostatniego wyłącznie okresy niewykonywania pracy z powodu niezdolności do pracy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby lub macierzyństwa. Natomiast okres urlopu dla poratowania zdrowia zaliczony został do określonych w art. 32 ust. 1a pkt 2 ustawy (uchylonym z dniem 1 listopada 2005 r.) okresów zwolnienia pracownika od świadczenia pracy na mocy szczególnych przepisów. Tak ujęty problem prawny rozważany był w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2007 r., III UK 51/07 (niepublikowanym), a zawarta w nim argumentacja została zaaprobowana przez Sąd Najwyższy

orzekający w niniejszej sprawie. Stwierdzono w nim, że art. 32 ust. 1a pkt 1 nie posługuje się pojęciem „wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy” (tak jak w art. 7 pkt 1 lit. a ustawy o emeryturach i rentach w związku z art. 92 k.p.), a za okres niewykonywania pracy uznaje również okres pobierania zasiłku macierzyńskiego, pomimo tego że okres ten jest okresem składkowym w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 7 ustawy. Oznacza to, że art. 32 ust. 1a pkt 1 odnosi się do okresów faktycznego niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie, niezależnie od tego, czy niewykonywanie pracy spowodowane było niezdolnością do pracy, czy też inną przyczyną i niezależnie od tego, czy okres, za który pracownik otrzymał wynagrodzenie, stanowi okres składkowy czy też okres nieskładkowy. Podnoszony przez skarżącą argument, że użycie w sformułowaniu „wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa” łącznika „lub” oznacza, iż zarówno „wynagrodzenie”, jak i „świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa” dotyczą niezdolności do pracy spowodowanej chorobą i macierzyństwem, jest nietrafny, chociażby z tego powodu, że w przypadku urlopu macierzyńskiego przysługuje pracownikowi zasiłek macierzyński (świadczenie z ubezpieczenia społecznego) a nie wynagrodzenie. Zatem wykładnia gramatyczna przemawia przeciwko takiemu pojmowaniu pojęcia „wynagrodzenie,” użytemu w tym przepisie. W przywołanym wyżej wyroku Sąd Najwyższy podkreślił, że taka kwalifikacja faktycznego niewykonywania pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w okresie trwania zatrudnienia jest uzasadniona charakterem prawa do wcześniejszej emerytury dla osób zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Prawo to stanowi bowiem konsekwencję szybszej utraty zdolności do zarobkowania z uwagi na szczególne warunki lub szczególny charakter pracy (por. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 stycznia 2000 r., K 18/99, OTK 2000 nr 1, poz. 1). Wymóg okresu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze winien więc odnosić się do okresu faktycznego wykonywania takiej pracy, z wyłączeniem okresów wyłącznie formalnego pozostawania w zatrudnieniu, w których pracownik - zgodnie z treścią łączącego go z pracodawcą stosunku pracy - zajmuje stanowisko, z którym łączy się wykonywanie pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, lecz w rzeczywistości pracy tej nie wykonuje, a tym samym nie jest narażony na uciążliwość związaną z warunkami lub charakterem pracy. Okres niewykonywania pracy nie wpływa zatem na szybszą utratę zdolności pracownika do zarobkowania. W rezultacie okres niewy-

konywania pracy w rozumieniu art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy to nie tylko okres niezdolności do pracy, za który pracownik otrzymał wynagrodzenie określone w art. 92 k.p. lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, ale także każdy inny okres, w którym pracownik pozostawał w stosunku pracy i otrzymywał wynagrodzenie, jednakże pracy faktycznie nie świadczył (nie wykonywał). Takim okresem niewykonywania pracy jest również okres urlopu dla poratowania zdrowia. Ponadto, jak wywiedziono w powyższym wyroku, urlop dla poratowania zdrowia nie był i nie jest okresem, w którym na mocy szczególnych przepisów pracownik został zwolniony ze świadczenia pracy. Definicję pojęcia „zwolnienie od pracy” zawiera § 4 wydanego na podstawie art. 298² k.p. rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 15 maja 1996 r. w sprawie sposobu usprawiedliwiania nieobecności w pracy oraz udzielania pracownikom zwolnień od pracy (Dz.U. Nr 60, poz. 281). W myśl przytoczonego przepisu zwolnienie pracownika od pracy następuje w przypadku, gdy obowiązek taki wynika z Kodeksu pracy, z przepisów wykonawczych do Kodeksu pracy albo z innych przepisów prawa. Wymienione w § 4 rozporządzenia akty prawne są z pewnością przepisami szczególnymi w stosunku do ustawy o emeryturach i rentach, a zawarte w nich unormowania wprost stanowią o obowiązku pracodawcy zwolnienia pracownika od pracy (jej świadczenia) w ściśle określonych sytuacjach; np. art. 37 § 1 k.p., zgodnie z którym w okresie co najmniej dwutygodniowego wypowiedzenia umowy o pracę dokonanego przez pracodawcę pracownikowi przysługuje zwolnienie na poszukiwanie pracy, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia; § 5 - § 15 powołanego wyżej rozporządzenia z dnia 15 maja 1996 r., wymieniające przypadki przysługujących pracownikowi zwolnień od pracy, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia lub bez zachowania takiego prawa; § 4 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 czerwca 1996 r. w sprawie trybu udzielania urlopu bezpłatnego i zwolnień od pracy pracownikom pełniącym z wyboru funkcje w związkach zawodowych oraz zakresu uprawnień przysługujących pracownikom w czasie urlopu bezpłatnego i zwolnień od pracy (Dz.U. Nr 71, poz. 336), zgodnie z którym pracodawca jest obowiązany, na wniosek zakładowej organizacji związkowej, zwolnić pracownika z obowiązku świadczenia pracy na okres kadencji w zarządzie tej organizacji z zachowaniem prawa do wynagrodzenia; art. 21 ust. 2 Karty Nauczyciela, w myśl którego nauczyciela zmieniającego miejsce zamieszkania w związku z przeniesieniem zwalnia się od pełnienia obowiązków służbowych na odpowiedni okres czasu, nie dłuższy niż 7 dni; art. 25 ust. 3 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie

gminnym (jednolity tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.), nakazujący pracodawcy zwolnienie radnego od pracy zawodowej w celu umożliwienia mu brania udziału w pracach organów gminy. Wszystkie te przykładowo wymienione przepisy posługują się pojęciem „zwolnienia od pracy”, „zwolnienia od pracy zawodowej”, „zwolnienia z obowiązku świadczenia pracy” lub „zwolnienia od pełnienia obowiązków służbowych” i brak jest podstaw do uznania jurydycznej odmienności ich natury. Takiego zwrotu nie zawiera i nigdy nie zawierał art. 73 Karty Nauczyciela, stanowiący o obowiązku dyrektora szkoły udzielenia nauczycielowi, po spełnieniu określonych warunków, płatnego urlopu dla poratowania zdrowia w celu przeprowadzenia zaleconego leczenia. Okres urlopu dla poratowania zdrowia nie był co prawda (i nie jest) „okresem niezdolności do pracy z powodu choroby”, jednakże był „okresem powstrzymywania się pracownika od pracy w celu przeprowadzenia zaleconego leczenia”, określanym również jako „przerwa w pracy”, „nieobecność w pracy” lub „okres powstrzymywania się od pracy, niezbędny do regeneracji sił i zapewnienia możliwości dalszego wykonywania pracy” (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 19 września 1996 r., I PRN 67/96, OSNAPiUS 1997 nr 6, poz. 99 i z dnia 30 lipca 2003 r., II UK 323/02, OSNP 2004 nr 11, poz. 197). Również więc z tego względu okres urlopu dla poratowania zdrowia jest niewątpliwie okresem niewykonywania pracy w rozumieniu art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach.

Podnoszony przez skarżącą problem prawny dotyczący ochrony praw słuźnie nabytych nie został powiązany z podstawami kasacyjnymi, bowiem nie wskazano w nich naruszenia art. 2 Konstytucji RP, a zgodnie z art. 398¹³ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach podstaw. W myśl art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli: (1) w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, (2) istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, (3) zachodzi nieważność postępowania lub (4) skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Oczywiście jest, że dwie pierwsze, przywołane wyżej, przesłanki dotyczyć muszą przepisów powołanych w podstawach kasacyjnych. W związku z powyższym, niejako na marginesie rozpoznawanej sprawy, wskazać należy, że Trybunał Konstytucyjny zwracał uwagę, że zasada ochrony praw nabytych zakazuje arbitralnego znoszenia lub ograniczania praw podmiotowych przysługujących jednostce lub innym podmiotom prywatnym występującym w obrocie prawnym. Zapewnia ona ochronę praw podmiotowych - zarówno publicznych, jak i prywatnych, a także

maksymalnie ukształtowanych ekspektatyw tych praw, a więc sytuacji prawnych, w których zostały spełnione wszystkie zasadnicze przesłanki ustawowe nabycia określonych praw podmiotowych (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 lipca 2006 r., SK 56/05, OTK-A 2006 nr 7, poz. 77). Stanowisko Trybunału Konstytucyjnego co do ekspektatyw praw (a tylko tak można oceniać sytuację ubezpieczonej, która przed 1 lipca 2004 r. nie spełniała żadnej z przesłanek prawa do emerytury wskazanych w art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela) jest jednolite. O ile ochroną prawną objęte są zarówno prawa nabyte w drodze skonkretyzowanych decyzji, przyznających świadczenia, jak i prawa nabyte *in abstracto* przed zgłoszeniem wniosku o ich przyznanie, to w przypadku ekspektatyw praw podmiotowych ochrona ogranicza się do ekspektatyw maksymalnie ukształtowanych, to jest takich, które spełniają zasadniczo wszystkie przesłanki ustawowe nabycia praw pod rządami danej ustawy bez względu na stosunek do nich ustawy późniejszej (por. orzeczenie z 11 lutego 1992 r., K 14/91, OTK 1992 cz. I, s. 128, wyrok z dnia 23 listopada 1998 r., SK 7/98, OTK ZU 1997 nr 7, poz. 114, z dnia 22 czerwca 1999 r., K5/99, OTK 2000 nr 5, poz. 100 i z dnia 4 stycznia 2000 r., K 18/99, OTK 2000 nr 1, poz. 1). W powołanym wyżej wyroku z dnia 22 czerwca 1999 r., K 5/99, Trybunał stwierdził ponadto, że państwo ma obowiązek podejmować działania, które zapewnią odpowiednie środki finansowe niezbędne do realizacji konstytucyjnych praw socjalnych, ale musi przy tym uwzględniać sytuację gospodarczą i konieczność zapewnienia warunków rozwoju gospodarczego. Podejmowane przez państwo działania mające na celu zapewnienie środków finansowych na ubezpieczenia społeczne mają swoje granice. Ubezpieczony musi więc liczyć się z tym, że w warunkach recesji gospodarczej lub niekorzystnych trendów demograficznych, w sytuacji gdy spadają wpływy ze składek ubezpieczeniowych, państwo może być zmuszone zmienić obowiązujące regulacje prawne na niekorzyść, dostosowując zakres realizacji praw socjalnych do warunków ekonomicznych. Zasada ochrony praw nabytych chroni wyłącznie oczekiwania usprawiedliwione i racjonalne. Istnieją dziedziny życia i sytuacje, w których jednostka musi liczyć się z tym, że zmiana warunków społecznych lub gospodarczych może wymagać zmian regulacji prawnych, w tym również zmian, które znoszą lub ograniczają dotychczas zagwarantowane prawa podmiotowe. Usprawiedliwione oczekiwania realizacji praw nabytych powstają w szczególności w przypadku przyznania świadczeń emerytalnych decyzją właściwych organów i wiążą się one ze szczególnym charakterem stosunku ubezpieczeniowego. Odmienny charakter mają natomiast sytuacje

prawne osób, które nie spełniają wszystkich przesłanek nabycia prawa do emerytury, a w szczególności przesłanki wieku emerytalnego. W tym przypadku brak jest równie silnych argumentów przemawiających za zapewnieniem stabilności prawa. W konsekwencji tylko osoby, które przed wejściem w życie nowych przepisów spełniły wszystkie warunki nabycia prawa do świadczenia mogą zasadnie układać swoje plany życiowe w zaufaniu do obowiązującego prawa zakładając, że będą mogły skorzystać z przyznanych nim uprawnień. Ustawodawca może natomiast ingerować w ekspektatywy, które nie mają charakteru maksymalnie ukształtowanych, pod warunkiem, że nie naruszy istoty prawa do zabezpieczenia społecznego.

Na koniec podkreślić należy, że wykładanie znaczenia omawianych norm prawnych poprzez odwołanie się do dyskusji Komisji Polityki Społecznej i Rodziny obradującej w dniu 4 czerwca 2005 r. nad projektem rządowym ustawy o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (druk nr 3772) budzi poważne wątpliwości.

Nie sposób na podstawie dyskusji przed głosowaniem nad zmianami ustawy doszukiwać się ich znaczenia - bez odniesienia się do samego projektu ustawy i zawartych w nim założeń. Ważniejsze jest jednak to, iż znaczenie normatywne art. 32 ust. 1a pkt. 2 nie może wynikać z dyskusji poprzedzającej głosowanie nad jego skreśleniem. Przepis ten bowiem z określoną treścią normatywną funkcjonował przecież od 1 lipca 2004 r. Z dyskusji zaś członków Komisji Polityki Społecznej i Rodziny obradującej w dniu 19 marca 2004 r. nad rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Biuletyn nr 2981/IV) nie wynika, który punkt art. 32 ust. 1a dotyczy urlopów dla poratowania zdrowia. Generalnie, analiza obu tych dyskusji prowadzi do wniosku, że podstawy do przypisywania mocy wykładni autentycznej wypowiedziom posłów - członków komisji legislacyjnych są bardzo wątpliwe, bowiem niekoniecznie trafnie odczytują oni znaczenie wprowadzanych zmian legislacyjnych.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy na mocy art. 398¹⁶ k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.

=====